

ВПЛИВ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ НА ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

**ЖЕЛЄЗНЯК А.М., К.Е.Н.,
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

В цій статті розглянуто питання трансформації сільськогосподарських підприємств за типом і формою власності. Проведено оцінку впливу трансформаційних процесів на конкурентоспроможність підприємств.

This article deals with the transformation of farms by type and ownership. An assessment of the impact of transformation processes on the competitiveness of enterprises.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Реформування аграрного сектора економіки призвело до трансформації в сільському господарстві, в результаті чого в галузі відбувся суттєвий перерозподіл виробництва валової продукції. Як результат великотоварні підприємства формують тенденції в розвитку галузі, відіграють значну роль в структурі міжнародної торгівлі. Індикатором цих трансформаційних змін є рівень конкурентоспроможності вітчизняних товаровиробників як на внутрішньому, так і зовнішньому ринках. Тому виникає питання дослідження впливу трансформаційних процесів в сільському господарстві на формування конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні, методичні та практичні аспекти розвитку конкуренції та формування конкурентоспроможності підприємств, в тому числі і в аграрній сфері розглянуті у працях І.З. Должанського, Т.О. Загорної, З.М. Борисенко, Н.В. Осипова, І.О. Піддубного, А.І. Піддубної, О.С. Шнипко, Л.В. Балабанової, В.В. Холод, С.М. Задорожної. Разом з тим автори в недостатній мірі розкривають питання впливу трансформацій та розмірів підприємств на рівень їх конкурентоспроможності.

Формулювання цілей статті. Проаналізувавши стан трансформаційних процесів, оцінити їх вплив на формування конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. За часи незалежності в Україні склалася структура АПК зі значною питомою вагою сільського господарства, слаборозвиненою сферою переробки і незначною третьою сферою, що постачає засоби виробництва.

Даний тип структури АПК формує специфічні конкурентні відносини в цій галузі, які у свою чергу мають низку особливостей:

1. Сільське господарство само по собі є галуззю, в якій задіяно багато незалежних підприємств, що виробляють переважно ті самі товари. У 2010 р. 73,2% валової продукції сільського господарства було вироблено в господарствах населення, 26% - недержавних сільськогосподарських підприємствах. В цьому році в Львівській області налічувалось близько 103 господарські товариства, 86 одиниць приватні підприємства (включаючи фермерські), 1 виробничий кооператив, 6 – державні підприємства, 1 підприємство іншої форми господарювання [1]. Значна кількість господарств населення, що займаються виробництвом сільськогосподарської продукції, останнім передала в оренду угіддя великотоварним підприємствам, що зумовлює створення особливого конкурентного середовища в сільському господарстві.

2. Земля визнається товаром і є об'єктом права приватної власності та має свою ціну, однак невирішеність питання ефективного функціонування ринку землі спричинює обмеження в використанні потенціалу цього ресурсу як інструменту конкурентної боротьби.

3. На відміну від промисловості, частина одержаної продукції використовується в подальшому виробничому процесі як сировина для харчової промисловості та засіб виробництва в інших галузях сільського господарства (насіння, корми, молоко, молодняк великої рогатої худоби тощо). Це автоматично призводить до зниження обсягів реалізації виробленої продукції й рівня товарності, впливаючи на ефективність виробництва, що є важливою складовою конкурентоспроможності підприємств.

4. Просторова розосередженість сільського господарства, що у свою чергу спричинює великі обсяги внутрішньогосподарських перевезень. Територіальна розпорошеність земельних ділянок не дозволяє оптимально планувати сівозміни, застосовувати основні принципи логістики у виробництві. Просторова розпорошеність для великих компаній (агрохолдингів) ускладнює процес управління виробництвом, що потребує виділення окремих структурних підрозділів, компаній тощо.

5. У сільському господарстві робочий період не збігається з періодом виробництва. У результаті виникає сезонність виробництва, яка проявляється в нерівномірному, переривчастому використанні робочого часу, засобів виробництва, в нерівномірному надходженні продукції і доходів протягом року. З іншої сторони низька ефективність виробництва продукції тваринництва в невеликих

господарствах знижує ефект від диверсифікації виробництва, що в цілому впливає на загальні показники економічної ефективності.

6. Основною функцією сільського господарства є забезпечення життєдіяльності населення через задоволення потреб населення в продуктах харчування і легкій промисловості в сировині. Однак, якщо підприємства інших галузей можуть виготовляти однотипні товари (наприклад, електротехніку, канцтовари тощо), то в сільському господарстві виробництво продукції тваринництва неможливе без вирощування кормових культур, яке в свою чергу передбачає застосування сівозмін. Тому лише за умови одночасного розвитку галузей рослинництва і тваринництва підприємства можуть брати повноцінну участь у конкурентній боротьбі.

7. Ризики, пов'язаних з веденням виробничої і комерційної діяльності, здійсненням торгівлі. Брак досвідченого персоналу та недосконала система менеджменту більшості сільськогосподарських підприємств малих і середніх розмірів призводять до того, що керівники підприємств не спроможні адекватно оцінити загрози та переваги здійснення обраного виду діяльності, гнучко реагувати на зміни зовнішнього середовища та уподобань споживачів.

8. На розвиток конкурентоспроможності аграрного виробництва винятковий вплив через податкову систему, фінансування, пільгове кредитування, бюджетне дотування та лібералізацію міжнародної торгівлі має державна політика, в основу якої покладені макро- і мікроекономічні аспекти. Лобіювання інтересів великих товаровиробників, що володіють значними земельними угіддями визначає нерівні умови для дрібних та середній за розмірами підприємств (у т.ч. фермерські господарства).

9. Якщо раніше в умовах аграрної кризи в Україні відбувалася стихійна демонополізація аграрного виробництва, обумовлена застарілими виробничими утвореннями і їх непристосованістю до конкуренції, то з 2009 року в аграрній сфері спостерігаються цілком зворотні процеси (злиття активів компаній «Ленд-Вест компани» та Західної компанії «Дакор»). За даними аналітичного агентства АПК-Інформ останніми роками в стратегії діяльності українських агрохолдингів спостерігалися наступні процеси:

- збільшення земельного банку;
- вихід на міжнародний ринок капіталу, злиття і поглинання;
- наміри аграрних компаній середньої ланки перерости в структуру агрохолдинга за рахунок накопичення землі і залучення іноземних інвестицій [2].

10. Важливою структурною особливістю середовища аграрного ринку, в якому конкурує багато фірм, є фрагментованість галузі. Тобто в АПК є сфери, де жодне з підприємств не має значної частки ринку і не може істотно впливати на випуск галуззю продукції. З іншої сторони великотоварні підприємства диверсифікують виробництво, орієнтуючись не лише на галузі сільського господарства, але суміжна галузі.

11. На розвиток аграрного ринку значну роль має вплив здійснення зовнішньоекономічної діяльності на рівні регіонів та держави. Насичення внутрішнього ринку імпортною продукцією загострює конкуренцію з іноземними компаніями та потребує загострення уваги до питань якості власної продукції.

Трансформаційні процеси, які відбулися і продовжують відбуватися в сільському господарстві, впливають на формування конкурентоспроможності підприємств. Однією з причин високої конкурентоспроможності великотоварних підприємств, які почали інтенсивно розвиватися, починаючи з 2009 року, збільшують власну капіталізацію. Так, станом на 1 квітня 2012 року ринкова вартість агропідприємств зросла до 6,3 млрд. дол. США, капіталізація виросла на 26%.

Одним з чинників зростання конкурентоспроможності є і застосування ефекту повного циклу виробництва. Потужні компанії, володіючи значними фінансовими та виробничими ресурсами, здатні забезпечити повний цикл – від виробництва сільськогосподарської продукції до її переробки та реалізації. Такий підхід до організації діяльності передбачає безперервний контроль якості на усіх етапах, зниження собівартості продукції, зменшення транзакційних витрат та втрат, пов'язаних з участю посередників, зниження транспортних витрат і втрат продукції внаслідок незадовільного стану зберігання.

Чимало потужних компаній, розуміючи вплив логістичної мережі на економічну ефективність збуту продукції та своєчасність виконання договорів, розширюють мережу елеваторів, складів тощо. Значну роль цей підхід відіграє в тих галузях сільського господарства, де продукція потребує особливих умов зберігання та транспортування.

З іншої сторони, не можна вести мову про припинення процесів трансформації в сільському господарстві. Згідно законопроекту «Про ринок землі», площа оренди землі буде обмежена 5,5 тис. га землі в межах одного адміністративного району і 100 тис. га землі по всій Україні. Враховуючи той факт, що чимало банків землі ряду агрохолдингів знаходиться в межах 200 тис. га, прийняття в дію цього

законопроекту зумовить великотоварні підприємства шукати шляхи виходу з цієї ситуації, які б дозволили їм діяти в рамках закону. В результаті в сільському господарстві можуть розвинути нові форми господарювання, хоча їх поява може бути викликана штучно і характерними рисами їх діяльності будуть підходи, які притаманні на сьогоднішній день існуючим підприємствам.

Враховуючи основні тенденції як у зовнішній, так і внутрішній політиці держави, а також кон'юнктуру світових ринків і напрям в економічних відносинах на світовому рівні, слід очікувати зміни зовнішніх чинників конкурентоспроможності у найближчі 5–10 років.

Так, незважаючи на ряд пропозицій і рекомендацій стосовно розвитку кооперативів на селі, які б взяли на себе роль посередників з збуту сільськогосподарської продукції, виробленої і як господарствами населення, так і дрібними сільськогосподарськими підприємствами, ця форма мало розвинулась і прижилась в аграрній сфері. Значну нішу ринку сільськогосподарської продукції заповнили оператори та посередники, які формують цінову політику в галузі, диктують умови збуту, здійснюють міжнародну торгівлю. Відірваність від інтересів виробництва спричинила таку ситуацію в галузі, за якої основні прибутки від реалізації сільськогосподарської продукції отримує не виробник, а посередницька структура. Досить часто з сумнівною репутацією, в результаті чого сільськогосподарське підприємство не володіє достатніми коштами для впровадження інновацій у виробництво, підвищенні кваліфікації працівників, інтенсифікації виробництва, оновлення матеріально-технічної бази. В результаті конкурентний потенціал такого виробника залишається на досить низькому рівні.

Висновки. Трансформаційні процеси, що відбулися в сільському господарстві з часів реформування сформували специфічне конкурентне середовище в галузі. Нові форми господарювання за рахунок концентрації ресурсів здатні вирішити ряд питань, пов'язаних з формуванням і забезпеченням власного рівня конкурентоспроможності.

Література.

1. Сільське господарство Львівщини у 2010 р. Статистичний щорічник. – Львів, 2011. – 174 с.

2. Агрохолдинги України: тенденції сьогодняшнього дня // Електронний ресурс. Режим доступу: [<http://www.apk-inform.com/ru/exclusive/topic/114460>].